

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	การตอบสนองของเกษตรกรผู้ใช้น้ำในบริบทของการเปลี่ยนแปลงเป็นเมืองอุตสาหกรรม: กรณีศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี
ผู้เขียน	นางสาวจิตคุปต์ ละอองปลิว
ปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์)
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	อาจารย์ ดร. สันจิตา กาญจนพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชูศักดิ์ วิทยาก็ค อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บทคัดย่อ

จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น การขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรม เกษตรเชิงพาณิชย์ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลกได้ก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนและการแย่งชิงทรัพยากรน้ำและที่ดินระหว่างผู้ใช้หลายฝ่าย เกษตรกรมักเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาผลกระทบของการใช้น้ำในภาคเมืองและอุตสาหกรรมที่ส่งผลต่อการใช้น้ำและที่ดินในภาคเกษตรของเกษตรกร 2) เพื่อศึกษายุทธวิธีในการปรับตัวกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณและคุณภาพของน้ำเพื่อการเกษตร และ 3) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกระบวนการตัดสินใจจัดสรรน้ำระดับไร่นา ระดับท้องถิ่น และระดับลุ่มน้ำ

ผู้ศึกษาเลือกศึกษาชุมชนเกษตรชลประทานสองแห่งในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทของจังหวัดสระบุรี จำนวน 48 ครัวเรือน การศึกษาครั้งนี้ได้อาศัยแนวคิดห้าประการ ได้แก่ 1) แนวคิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตร 2) ความสัมพันธ์ทางพื้นที่และสังคมในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท 3) ยุทธวิธีในการดำรงชีพ 4) สิทธิในทรัพยากร และ 5) การมีส่วนร่วม วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลดังนี้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสำรวจด้วยแบบสอบถาม การแปลภาพถ่ายทางอากาศและภาพถ่ายดาวเทียม การสำรวจภาคสนาม และข้อมูลทุติยภูมิ

เงื่อนไขสำคัญคือ โลกาภิวัตน์ และการขยายอำนาจรัฐที่เข้ามาในพื้นที่ศึกษา นโยบายกระจายความเจริญและการบริหารงานไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ห้า ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ส่งผลให้เกษตรกรในชุมชนเกษตรชลประทานของพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท ต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลนและความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรน้ำและที่ดินอย่างรุนแรง ผลการศึกษามีสามประการ ดังนี้

ประการแรก การขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรม ตลอดจนการพัฒนาสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษา ส่งผลกระทบต่อการใช้น้ำและที่ดินของเกษตรกรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาน้ำขาดแคลน น้ำเสีย การเปลี่ยนวิธีการจัดสรรน้ำ เนื้อที่ถือครอง

เฉลี่ยต่อครัวเรือนลดลง การเปลี่ยนรูปแบบการใช้ที่ดินทางการเกษตร และการถูกลิดรอนสิทธิในทรัพยากรน้ำ

ประการที่สอง เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรน้ำและที่ดิน บริบทความเปราะบาง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการเข้าถึงทุนหรือทรัพยากร เกษตรกรต้องสร้างยุทธวิธีดำรงชีพหลากหลายรูปแบบเพื่อรับมือกับปัญหาหรือปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ ยุทธวิธีดำรงชีพของเกษตรกรมีทั้งระดับครัวเรือน ได้แก่ การเพิ่มความหลากหลายของการเกษตร การรับจ้างในและนอกภาคเกษตร การทำเกษตรเป็นอาชีพเสริม เกษตรกรประเภทใหม่ และการต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐ ยุทธวิธีระดับชุมชน ได้แก่ การต่อรองกับโรงงานและการรวมกลุ่มเพื่อจัดสรรน้ำ โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ ความอยู่รอดและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ประการสุดท้าย ตลอดเวลาที่ผ่านมา เกษตรกรในพื้นที่ศึกษาต้องเผชิญกับปัญหาน้ำขาดแคลนและน้ำเสียอย่างต่อเนื่อง การจัดการปัญหาน้ำแต่ละประเภท การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำจะแตกต่างกันตามความสามารถในการเข้าถึงทุนหรือทรัพยากร มีความแตกต่างในด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจจัดสรรน้ำทั้งระดับครัวเรือน ไร่นา ชุมชน และลุ่มน้ำ การมีส่วนร่วมระดับครัวเรือน เกษตรกรสามารถจัดการปัญหาได้เองด้วยความร่วมมือของสมาชิกในครัวเรือน การมีส่วนร่วมระดับไร่นาและชุมชน เกษตรกรต้องพึ่งพาทั้งความร่วมมือของสมาชิกในครัวเรือน ชาวบ้านในชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในทางตรงข้ามเกษตรกรกลับไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจจัดสรรน้ำระดับลุ่มน้ำแต่อย่างใด

Thesis Title	Responses of Agricultural Water Users in the Context of an Industrializing Town: A Case Study of Kaeng Khoi District, Saraburi Province	
Author	Miss Chittakhup Laongpliu	
Degree	Master of Science (Geography)	
Thesis Advisory Committee	Lecturer Dr. Santita Ganjanapan	Advisor
	Assistant Professor Dr. Chusak Wittayapak	Co-advisor

ABSTRACT

Population increase, urban expansion of commercial agriculture and global climate change have caused resource scarcity and competition of different groups of people for water and land resources. Farmers tend to be those who are affected most. The objectives of this study are as followed: 1) to study impact of urban and industrial water use affecting farmers' use of water and land for farming; 2) to study adaptive strategies to cope with change in the quantity and quality of water for agriculture; and 3) to study participation in water allocation decision-making process at farm, local and watershed levels.

The researcher selected 48 farming households in two irrigated-farming communities in the peri-urban areas of Saraburi Province. The study was based on five concepts including agrarian transition, spatial and social relations in peri-urban interface, livelihood strategies, resource rights and participation. This is a qualitative research. Data collection included in-depth interview, survey by questionnaire, interpretation of aerial photographs and satellite images, filed survey as well as secondary data.

Important factors were globalization and expansion of state power in the study area including decentralization policy since the Fifth National Social and Economic Development Plan that was implemented in 1982. These factors contributed to water scarcity and intense competition for water and land for farmers in irrigated peri-urban areas. Three research findings were as followed.

Firstly, urban and industrial expansion as well as infrastructural development seriously impacted farmers' water and land uses particularly water shortage, water pollution,

change in water allocation methods, decrease in household land tenure, changes in agricultural land use and deprivation of rights over water resources.

Secondly, when faced with conflicts arising from competition for water and land resources, vulnerability context, changing access to capital and resources, farmers developed different livelihood strategies to cope with or adapt to globalizing changes. Farmers' strategies at household level ranged from farm diversification, farm and non-farm employment, farming as supplementary occupation, new type of farmers, and negotiation with government officials. Strategies at community level included negotiation with factories and collective water allocation with the common goals of survival and improved quality of life.

Lastly, as farmers had experienced water shortage and water pollution for many years, their participation in water management differed according to their abilities to access capital and resources. Participation in water management decision-making at household, farm, community and river basin levels differed. At household level, farmers could solve their own problems with cooperation of household members, whereas at farm and community levels, they depended upon cooperation from household members, community members, village headmen and government officials. By contrast, farmers did not participate in water management decision-making at river basin level.